

Michael Felix LANGENFELD, *Bischöfliche Bemühungen um Weiterbildung und Kooperation des Seelsorgeklerus. Pastorkonferenzen im deutschen Sprachraum des 19. Jahrhunderts. Eine institutionengeschichtliche Untersuchung*, Herder, Rom, Freiburg, Wien 1997, s. 503 + 1 nlb. (Römische Quartalschrift für Christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte – 51 Supplementheft)

Zasłużona placówka naukowa dla niemieckojęzycznych inicjatyw, jaką jest Campo Santo Teutonico w Rzymie wraz z rzymskim oddziałem Görres-Gesellschaft, opublikowała w swej cennej serii Suplementów do *Römische Quartalschrift für Christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte* obszerne studium M. F. LANGENFELDA, kapłana diecezji Münster w Westfalii, na temat

konferencji dekanalnych w diecezjach języka niemieckiego w XIX wieku, co Autor rozumie do 1917 r., czyli do momentu ogłoszenia nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego przez papieża BENEDYKTA XV, ale nieraz wychodzi jeszcze dalej poza ten rok. Problematyka owa została potraktowana bardzo interesująco w nurcie czerpania z przeszłości sposobów zapewnienia kapłanom zatrudnionym w duszpasterstwie możliwości dalszego kształcenia się i zdobywania orientacji w nowszych problemach teologicznych i duszpasterskich, poszukując przy tym ustawicznie dróg zdynamizowania swojej wspólnotowej posługi.

Problem ten nie jest nowy. O fenomenie konferencji (zwanych też kongregacjami) dekanalnych wiadomo w nauce od dawna, czego dowodem mogą być istniejące już opracowania, zwykle częściowe, dotyczące jednakże głównie aspektów prawnokanonicznych tego zagadnienia¹. Są one wszakże odbiciem świadomości uczonych, widzących fundamenty, do których można się odnieść, jak i rysujące się wciąż nowe możliwości badawcze w udostępnianych materiałach źródłowych. Obok wizytacji biskupich, tzn. przeprowadzanych z polecenia biskupa i w jego imieniu, wyraźne kompetencje przyznaje prawo kościelne dziekanom, mającym na swoim terenie koordynować pracę duszpasterską, ale również wypełniać funkcję zwierzchnią i kontrolującą w stosunku do podległego sobie duchowieństwa. Dziekani wypełniali to w podwójnej roli: przez organizowanie spotkań duchowieństwa dekanatu i przez ich wizytowanie. Z tego zakresu ich działalności powstawały pisemne relacje, stanowiące dziś nie mniejszej wagi od protokołów wizytacji biskupich źródła. Niniejsza publikacja autorstwa LANGENFELDA, dotyczy obu tych wymienionych funkcji.

Autor omawianej pracy postawił sobie jako ambitny cel zestawienie materiału najpierw prawodawczego dotyczącego wspomnianej części działalności duchowieństwa katolickiego, by przejść do bardziej szczegółowego analizowania materiału. Uchwycona w ten sposób szeroka panorama niemal całej Europy Środkowej, w rozumieniu jej XIX-wiecznych kształtów, pozwoliła przybliżyć owe starania w odniesieniu do kleru diecezjalnego okresu liberalizmu, okresu zmiany statusu duchowieństwa w oświeconym państwie, wyzbywającym się dawnego, niemal uświęconego schematu postrzegania relacji państwo-Kościół, w tym także i miejsca kleru. Musiał on sam poszukiwać dróg swego formowania i doksztalcania, by sprostać nowym wyzwaniom, także w dziedzinie intelektualnej. Wszystko zaczęły zmiany wywołane Rewolucją Francuską i zmianami w statusie Kościoła tak, że po Kongresie Wiedeńskim w 1815 r. nastąpiło niemal zupełne przeorganizowanie struktury Kościoła katolickiego w krajach niemieckich. Pociągnęło to także za sobą konieczność no-

¹ Por. art. *Dekanalna konferencja*, opr. E. PRZEKOP, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. III, Lublin 1979 kol. 1112-1114, tu bibliografia. O badaniach nad konferencjami dekanalnymi w nieco wcześniejszym okresie na ziemiach polskich interesujące studium dał J. KRACIK, *Najstarsze akta kongregacji dekanalnych w Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie*, ABMK, 29(1974), s. 261-272.

wych ujęć w pracy duchowieństwa, a liczne zmiany polityczne i intelektualne stały się impulsem do podjęcia nowych zadań.

M. F. LANGENFELD podzielił swą obszerną pracę, po spisie treści (s. 9-16), wykazie skrótów (s. 17-19), bibliografii (s. 21-48) i krótkim wprowadzeniu (s. 49-53), na trzy części: I. Historyczny rozwój konferencji pastoralnych (s. 55-147); II. Konferencje pastoralne w krajach języka niemieckiego w XIX w. (s. 149-316); III. Doksztalcanie i współpraca duchowieństwa w prowincji kościelnej Kolonii (s. 317-459). Całości dopełnia zakończenie (s. 461-490) oraz indeks osób, miejscowości oraz konkordancja wspomnianych soborów i synodów (s. 491-501).

Nauka otrzymała wyczerpujące opracowanie wzbogacające naszą wiedzę o jednym z mniej dotychczas akcentowanych zjawisk w posłudze Kościoła w XIX w. Po wszystkich ciosach, które spotkały Kościół w okresie Oświecenia oraz w następstwie Rewolucji Francuskiej i epoki napoleońskiej, przed duchowieństwem stanęły trudne zadania. Wprawdzie było do czego się odwołać i nawiązać, co ukazuje rozdział I, ale nowe wyzwania wymagały kolejnego opracowania planu działania w duszpasterstwie. Autor uchwycił przepisane prawem kanonicznym zgromadzenia duchowieństwa na płaszczyźnie dekanatów (zwanych też archiprezbiteratami) w kontekście dwu ważnych celów: doksztalcania się poszczególnego kapłana, pracującego w duszpasterstwie oraz kształtowania płaszczyzny współpracy duchowieństwa między sobą, ale też z biskupem diecezjalnym. Było to bardzo istotne z punktu widzenia naruszonych, tradycyjnych dotychczas form posługi kapłanów, opartych o wytyczne Soboru Trydenckiego, ale teraz w nowych, często niesprzyjających warunkach domagających się zdynamizowania należało odbudować wspólnotowe poczucie odpowiedzialności i właściwej kompetencji. Z lektury niniejszej pracy zdaje się rysować obraz zrealizowanego przez M. F. LANGENFELDA celu, jaki sobie postawił.

Badania swe Autor oparł na szerokiej bazie, głównie na źródłach o charakterze normatywnym, drukowanych w przeglądach diecezjalnych oraz na przybywających ostatnio opracowaniach, zwłaszcza na bardzo wartościowym, dotychczas 4-tomowym (bowiem dalsze tomy w przygotowaniu) *Geschichte des kirchlichen Lebens in den deutschsprachigen Ländern seit dem Ende des 18. Jahrhunderts* (wyd. Herder, Freiburg-Basel-Wien 1991 i nast.) pod redakcją prof. Erwina GATZA, rektora Collegio Campo Santo w Rzymie. Nową kategorią źródeł, zwłaszcza dla XIX wieku, którą wykorzystał M. F. LANGENFELD, to relacje *ad limina* ze wszystkich niemieckojęzycznych diecezji (Prusy – łącznie z terytoriami polskiego zaboru, Bawaria, Badenia, Nadrenia – prawo- i lewo-brzeżna, Hanower, Austria, Szwajcaria). Dzięki temu powstała panorama zagadnienia, wnosząca wiele światła na jeden z istotnych aspektów posługiwania kapłanów w duszpasterskim wysiłku. Warsztat uczonego ukazuje zwłaszcza rozdział III, szczegółowiej omawiający archidiecezję kolońską oraz biskupstwa

Moguncji, Paderborn i w Trewirze. Autor prezentuje bliżej każdą z diecezji, daje charakterystykę ówczesnego duchowieństwa i jego problemów, i na tym tle sprawy dokształcania, opracowywanych tematów i wyciąganych wniosków według poszczególnych pontyfikatów biskupów diecezjalnych.

Historyk Kościoła na Śląsku zaglądnął również z zainteresowaniem do tego opracowania. O diecezji wrocławskiej mowa jest w ramach biskupstw wschodniopruskich. Na s. 201-208 Autor zestawił najważniejsze zarządzenia biskupów wrocławskich odnośnie do wymagań konferencji dekanalnych i pastoralnych. Nie rozwijał tematu, dał jednakże syntetyczny punkt wyjścia. Warto w tym miejscu dodać, że w Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu przechowywane są materiały dotyczące omawianych konwentów dekanalnych z lat 1809-1886 (sygnatura II C 15 oraz II C 23), są bardzo liczne protokoły wizytacji dziekańskich, łącznie z informacjami o konferencjach (sygnatura II b, od nr 175 do 424). W wielu archiwach parafialnych znajdują się rozproszone, nie zawsze kompletne materiały dziekańskie, mogące służyć nauce w sposób bardzo szeroki.

Studium niniejsze będzie bardzo użyteczne dla każdego, pragnącego zająć się dziejami diecezji, a zwłaszcza formami i zakresem posługi kapłanów w XIX i w początkach XX w.

bp Jan Kopiec